

ضرورت و اهمیت آموزش سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی و ابعاد آن

ریحانه عابدی، آیدا صفی‌زاده، کوثر جهانتی‌غی، الهام زاهدی، محدثه مرادی

کارشناسان آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان پردیس رسالت زاهدان

چکیده

همه انسان‌ها برای زیستن در جهان کنونی به سواد رسانه‌ای نیازمند هستند. سواد رسانه‌ای به مفهوم توانایی و قدرت دسترسی، تحلیل، ارزیابی و انتقال اطلاعات و پیام‌های رسانه‌ای، بیش از چهار دهه است که در تجربه سیاست‌گذاری بسیاری از کشورها به‌عنوان یکی از کارآمدترین ابزارهای هدایتی و نظارتی مورد اتفاق است. رشد روزافزون فناوری، استفاده گسترده از رسانه‌ها و تأثیری که در شکل‌دهی به نگرش و رفتار دانش‌آموزان دارد باعث شده آموزش این مهارت به دانش‌آموزان از سن کودکی به امری مهم و ضروری تبدیل شود و به همین جهت آموزش سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی از اهمیت بسزایی برخوردار است. توسعه و پیشرفت همه‌جانبه افراد جامعه همیشه در اولویت نظام آموزشی قرار داشته است. یکی از مهم‌ترین راه‌های دستیابی به این هدف خطیر گسترش اندیشه‌ورزی در مدارس و مراکز آموزشی با بهره‌گیری از آموزش سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان است. در عصر موسوم به ارتباطات، اگر دانش و بهره‌مندی معلمان از مؤلفه‌های رسانه‌ای در وضعیت مطلوب قرار نداشته باشد، نمی‌توان انتظار آموزش‌های کارآمد و مؤثر داشت. هرگونه تلاش برای بهبود سواد رسانه‌ای معلمان می‌تواند نظام آموزشی کشور را در تولید محتوای آموزشی خلاقانه و تربیت دانش‌آموزانی خلاق بهبود بخشد. با آموزش صحیح سواد رسانه‌ای به کودکان این امکان برای آنها فراهم می‌شود که در مقابل پیام‌های متفاوت و گاهاً سوگیرانه رسانه، تفکری منطقی و استدلالی صحیح داشته باشند.

واژه‌های کلیدی: آموزش سواد رسانه‌ای، دوره ابتدایی، آموزش و پرورش، پیشرفت تحصیلی، خلاقیت، هویت ملی

مقدمه

با ظهور انقلاب تکنولوژی در دهه ۱۹۸۰، جهان وارد مرحله‌ای جدید شد که رسانه‌ها به یکی از اجزای اصلی جوامع بشری تبدیل شدند. این تحولات، نیازمند ایجاد یک سطح جدید از سواد برای مخاطبان رسانه‌ها شد تا بتوانند به طور هوشمندانه با چالش‌های پیشروی خود در ارتباط با رسانه‌ها روبرو شوند. دانش‌آموزان امروزی به‌شدت به رسانه‌ها متصل شده و دنیای مجازی جزئی از زندگی آن‌ها شده است. پیشرفت علم و فناوری باعث افزایش فضای مجازی و فراهم کردن شرایط مناسب برای آموزش و یادگیری شده است که به‌وجودآمدن یک محیط مجازی برای فعالیتهای آموزشی و تربیتی منجر شده است؛ بنابراین، آموزش سواد رسانه‌ای به دانش‌آموزان به‌عنوان مخاطبان اصلی این فضا اهمیت بسزایی دارد. امروزه، آموزش سواد رسانه‌ای به‌عنوان یک گام مهم در توانمندسازی دانش‌آموزان برای تفکر انتقادی و مواجهه صحیح با اطلاعات مطرح شده است. سواد رسانه‌ای یک نوع مهارت و درک شناختی است که به مخاطبان قدرت استفاده بهینه از تولیدات رسانه‌ای را می‌دهد. در جوامع کنونی، نقش رسانه به حدی بزرگ است که آموزش سواد رسانه‌ای به یک ضرورت تبدیل شده است، درحالی‌که نداشتن دانش کافی در این زمینه برای کاربران اینترنت و نسل جوان مشکلات زیادی را به همراه دارد. سازمان آموزش و پرورش به‌عنوان رسمی‌ترین و مهم‌ترین سازمان در حوزه آموزش، نقش اساسی در افزایش سواد عمومی کشور دارد و آموزش سواد رسانه‌ای به دانش‌آموزان از سنین کودکی و نوجوانی از طریق مدارس از اهمیت بالایی برخوردار است. در واقع، یکی از ملزومات این آموزش، افزایش سواد رسانه‌ای معلمان است که باعث پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان نیز می‌شود.

بیان مسئله

با دسترسی دانش‌آموزان به منابع مختلف در فضای مجازی و عضویت آن‌ها در شبکه اجتماعی باعث شده که از سهم فیزیکی مرزهای مدرسه کاسته شود و بر ساحت مجازی افزوده شود. امروزه کودکان و نوجوانان اطلاعات بسیاری را از طریق رسانه‌ها دریافت می‌کنند؛ اما بسیاری از آن‌ها دارای سواد رسانه‌ای کافی نیستند. این موضوع باعث می‌شود که آن‌ها به‌راحتی تحت‌تأثیر تبلیغات، اخبار جعلی و محتوای ناسازگار با سن و فرهنگ خود قرار بگیرند. پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان شاخص تلاش و یکی از عوامل مهم در ارزیابی نظام تعلیم و تربیت است و تمام تلاش‌ها در این نظام در راستای جامعه عمل پوشاندن به این مهم است. یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان موقعیت حرفه‌ای معلمان است. یکی از مشکلات و مسائل مهمی که در نظام آموزش و پرورش کشورمان وجود دارد، این است که دانش‌آموزان در کلاس درس فعال نیستند و تعامل و رابطه دوطرفه بین معلم و دانش‌آموز وجود ندارد. به همین جهت دانش‌آموزان، آموزش و یادگیری را به‌صورت انفعالی دریافت می‌کنند. همچنین متأسفانه امروزه در آموزش و پرورش یادگیری دانش‌آموزان در حد سطحی است و ژرف‌نگری در شیوه‌های یاددهی - یادگیری بسیار کم است. این در حالی است که دانش‌آموزان برای اینکه تربیت خوبی داشته باشند و بتوانند در آینده افرادی نافع و مؤثر باشند، باید خلاق، نقاد، دارای آگاهی علمی و آزاداندیشی باشند. امروزه نظام جهانی به‌قصد تخریب و آسیب‌زدن به هویت اسلامی و ایرانی از هیچ تلاشی فروگذار نمی‌کند و بسیار ضروری است که در ایران و سایر جوامع اسلامی به بحث سواد رسانه‌ای توجه و اهتمام ویژه‌ای شود. سهم سواد رسانه‌ای در فرهنگ جامعه ایرانی اندک است و این موجب نگرانی است؛ زیرا در یک محیط رسانه‌ای باید تمامی اطلاعات عملکردی جامعه را فراگرفت. یکی از ویژگی‌ها و نیازهای ضروری جامعه ایرانی خصوصاً دانش‌آموزان، کسب هویت اجتماعی - دینی و ملی است و این هویت اجتماعی در صورتی کسب می‌شود که نظام اجتماعی از طریق نهادهای واسطه، خانواده، مدرسه، رسانه‌های جمعی و دولت زمینه‌های لازم را برای کسب هویت

اجتماعی آنان فراهم کند. با یادگیری مهارت سواد رسانه‌ای می‌توان به مخاطبان شیوه‌های تفکیک، تمایز و شناسایی تولیدات مختلف رسانه‌های جمعی را برای دست‌یافتن به واقعیت آموزش داد تا بتوانند تشخیص دهند کدام یک از رسانه‌های جمعی درباره موضوعات مختلف دقیق‌ترین، رساترین و شیواترین مطالب را از واقعیت بیان می‌کند.

بنابراین، مقاله حاضر به دنبال بررسی و پاسخ به سؤالات زیر است:

۱- شروع آموزش سواد رسانه‌ای باید از چه سنی باشد؟

۲- آموزش سواد رسانه‌ای در دوره‌ی ابتدایی چه ضرورت و اهمیتی دارد و در این راستا نیازهای آموزشی و پیشنهادات چیست؟

۳- سواد رسانه‌ای معلمان بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی چه تاثیری دارد؟

۴- آموزش سواد رسانه‌ای چه تاثیری بر میزان خلاقیت دانش‌آموزان ابتدایی دارد؟

۵- در عصر حاکمیت و بازنمایی جهت دار و هدفمند رسانه‌های رقیب و مهاجم، سواد رسانه‌ای چگونه سبب تحکیم هویت فردی و ملی دانش‌آموزان و فرهنگ اسلامی آنها خواهد شد؟

مروری بر پژوهش‌های گذشته

باید توجه داشت که سواد رسانه‌ای به‌صورت خود به خودی در افراد به وجود نمی‌آید و با سیستم آموزشی منسجم امکان‌پذیر است. جنبش آموزش سواد رسانه‌ای در کشورهای مختلف به راه افتاده است و ما در این زمینه با تأخیر روبه‌رو هستیم هر چند که همه شهروندان به آموزش سواد رسانه‌ای نیاز دارند؛ اما دانش‌آموزان از مخاطبان اصلی آن هستند. به‌خصوص از سال‌های اولیه مدارس به دلیل زیر بنایی بودن آموزش در این سنین اهمیت ویژه‌ای دارد. (نیازی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۲۴) آموزش سواد رسانه‌ای ضمن کاستن از منفی‌گرایی درباره اثر رسانه بر کودک در معنادارکردن این رابطه و تمرین توانمندی کودک در استفاده از رسانه نقش دارد. (اجاق، ۹۶: ۲۳۵) یکی از مهم‌ترین مزایا دستیابی افراد جامعه به‌ویژه دانش‌آموزان مدارس در دوره‌های مختلف آموزش به سواد رسانه‌ای تقویت و توسعه مهارت‌های ارتباطی آنان است. دانش‌آموزان با توسعه سواد رسانه‌ای می‌توانند مهارت‌های ارتباطی را در خود تقویت کرده و با اطرافیان خود در محیط مدارس تعامل سازنده‌ای برقرار کنند. (عزیزی و دیگران، ۱۴۰۱: ۳۵) پژوهش‌ها نشان می‌دهد که به طور میانگین نزدیک به ۷۰ درصد از زمان روزانه افراد به‌نوعی استفاده از رسانه‌ها را شامل می‌شود در میان انواع مخاطبین رسانه‌ها؛ کودکان و نوجوانان بیشتر از همه تحت‌تأثیر رسانه قرار دارند. (سلیمانی و دیگران، ۱۴۰۲: ۴۴) بهترین زمان برای پایه‌گذاری مهارت‌های تفکری و آموزش سواد رسانه‌ای دوران پیش‌دانشگاهی و دبستان است چرا که هنوز ذهن افراد کاملاً بر اساس قراردادهای اجتماعی بسته نشده است. (نیازی، ۱۳۹۵: ۱۲۵) در دنیای امروز اهمیت آموزش و یادگیری سواد رسانه‌ای برای کودکان و نوجوانان کمتر از توجه به یادگیری آنها در مقوله سواد خواندن و نوشتن نیست. چرا که بدون یادگیری سواد رسانه‌ای، نمی‌توان گزینش‌های صحیحی از پیام‌های رسانه‌ای داشت. (سلیمانی و دیگران، ۱۴۰۲: ۴۵) کتاب‌درسی تفکر سواد رسانه‌ای در پی آن است که در عرصه برخورد با رسانه بر فکر دانش‌آموزان عقلانیتی حاکم شود تا بتواند از زاویه بالا نگاهی مسلط به خود و به موضوعات مرتبط با رسانه نگاه کنند در نحوه مواجهه و استفاده خود از رسانه، فکورانه، عاقلانه و همراه با مدیریت همه‌جانبه عمل کنند. (عبدالهی بکناش و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۷ و ۲۸) تقی‌زاده و کیا (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای با عنوان نیازسنجی برنامه آموزشی سواد رسانه‌ای در مدارس نشان دادند که

بومی‌سازی و ورود آموزشی سواد رسانه‌ای به مدارس، منجر به توانمندسازی دانش‌آموزان در استفاده بخردانه از رسانه‌ها، حفظ و تقویت هویت فرهنگ ایرانی - اسلامی خواهد شد. (عبداللهی بکتاش و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۹)

آموزش خردسالان و کودکان در هر کشوری لازمه ایجاد تحول در آن جامعه به شمار می‌رود. از نظر برنده نوبل اقتصاد در سالی ۲۰۰۰ جیمز هکمن، آموزش باکیفیت خردسالان و کودکان بهترین سرمایه‌گذاری ممکن در سرمایه انسانی برای افزایش ظرفیت نیروی کار و انسجام اجتماعی است. آموزش باکیفیت سواد رسانه‌ای به این گروه سنی نه تنها بر غنای تعاملات رسانه‌ای آنها می‌افزاید؛ بلکه ظرفیت کودکان را برای روبه‌رو شدن با پیام‌ها، خیال‌پردازی تصویر آینده‌های ممکن و انسجام اجتماعی نیز افزایش می‌دهد. (اجاق، ۱۳۹۶: ۲۲۲)

ضرورت و اهمیت آموزش سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی

امروزه حضور فراگیر رسانه‌ها موجب شده است افراد خود را در مقابل حجم وسیعی از اطلاعات ببینند و امکان کسب تجربه‌های متنوعی برای آن‌ها فراهم شود. (هاشمی، ۱۳۹۷: ۹) رسانه‌ها با اطلاعات همه‌جانبه‌ای که به سمت مخاطبان گسیل می‌دارند، آن چنان نظام‌های آموزشی را تحت‌تأثیر خویش درآورده‌اند که مردم، زندگی بدون رسانه را غیرقابل‌تصور و ناممکن تلقی می‌کنند. رسانه‌ها نیز با درک این موقعیت، آن چنان با شیوه‌های تبلیغی و اقناعی در جهت همراه‌سازی مخاطبان با اهداف خود می‌کوشند که بسیاری از آنها را با خود هم‌فکر و هم‌رأی می‌سازند. در این شرایط کودکان به‌عنوان یک گروه فعال در لبه خطر سوءمصرف تولیدات رسانه‌ای قرار دارند شرایطی که کودکان قادر به درک این نیستند که رسانه‌های جدید در حال تلاش برای تغییر روحیات آنها هستند. (انصاری و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۲۸) عصر حاضر را عصر سلطه ارتباطات می‌نامند. باتوجه‌به کارکردهای متنوع رسانه‌های جمعی، همچون آگاهی‌بخشی، اطلاع‌رسانی و آموزش‌وپرورش، می‌توانند جایگاه مهمی در تکوین و تکامل ساختار آموزشی جامعه داشته باشند. چنین فضایی نیازمند تجویز یک رژیم مصرف رسانه‌ای است. برای دستیابی به این رژیم مصرفی نیازمند آموزش رسانه‌ای به تمام مردم به‌خصوص کودکان و نوجوانان هستیم. کودکان و نوجوانانی که با مقتضیات جامعه اطلاعاتی زندگی می‌کنند ضروری است توانایی برای زندگی در چنین جامعه‌ای در آنان ایجاد شود. نظام آموزش‌وپرورش از اهمیت خاصی برخوردار است؛ زیرا کودکان و نوجوانان از مهم‌ترین و درعین‌حال آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه هستند. وسایل ارتباط جمعی (رسانه‌ها) افزون بر نقش تکمیلی آموزش مدارس و دانشگاه‌ها بدون هیچ محدودیت زمانی، مکانی، سنی و جنسی، آموزش انسان‌ها را در جامعه بر عهده دارند. در چنین عصری باید کودکان و نوجوانان خود را به تفکر انتقادی مجهز نماییم و این آموزش را باید از دوران مدرسه و در کلاس درس به آنان آموخت تا در آینده به شهروندانی آگاه و فعال تبدیل شوند. از آنجایی که در هر کشوری نظام آموزش‌وپرورش متولی اصلی امر تعلیم‌وتربیت کودکان و نوجوانان است این قاعده در کشور ما نیز مستثنی نیست خصوصاً زمانی که بخش عمده‌ای از جمعیت کشورمان را کودکان و نوجوانان تشکیل می‌دهند کار نظام آموزش‌وپرورش سخت‌تر خواهد بود به همین منظور این نهاد باید ضمن پرورش علمی دانش‌آموزان با برنامه‌ریزی دقیق آموزش سواد رسانه‌ای کودکان و نوجوانان را موردتوجه قرار دهد. (میزبانی، ۱۳۹۹: ۱۷۶-۱۷۳)

سواد رسانه‌ای می‌تواند پادزهری باشد در مقابل هژمونی رسانه‌ای و شهروندان را در مواجهه با محتوای پیام‌های رسانه‌ای واکسینه نماید. سواد رسانه‌ای به استعداد پرسش درباره آنچه که پشت تولیدات رسانه‌ای قرار می‌گیرد، می‌پردازد. (نصیری و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۱ و ۱۵۰)

رسانه‌ها ابزار مهمی برای دانش‌آموزان به شمار می‌روند، آنها به‌نوعی با رسانه‌ها، زندگی می‌کنند و به آنها وابستگی خاصی دارند. تأکید آنها بر نوع مصرف رسانه‌ای، گفتگوهایشان درباره ابزارهای رسانه‌ای و محتوای رسانه‌های مورد استفاده، نشان می‌دهد نمی‌توان، نگاه ساده‌انگارانه و سطحی به مصرف رسانه‌ای دانش‌آموزان داشت. (میزبانی، ۱۳۹۹: ۱۹۰)

در چنین وضعیتی ما باید درباره نگرش کودکان و نوجوانان کشورمان به پدیده جهانی شدن رسانه‌ها و تأثیر این نگرش بر نظام ارزشی و هویت آن حساسیت کافی نشان دهیم و آموزش و پرورش کشور خود را برای پاسخگویی مناسب به این چالش عظیم جهانی آماده سازیم. (دهقان شاد و محمودی کوکنده، ۱۳۹۱: ۷۱ و ۷۰)

در میان مخاطبان رسانه‌ها، کودکان به جهت دانش اندک و قدرت کم تجزیه و تحلیل، به لشکری بی‌سلاح می‌مانند که در برابر انواع پیام‌ها رسانه‌ای، صرفاً جذابیت‌های کودکانه را ملاک اقبال یا عدم اقبال به تولیدات رسانه‌ای قرار می‌دهند. از این‌روی، از دیگر مخاطبان آسیب‌پذیرتر هستند و آموزش سواد رسانه‌ای به آن‌ها در اولویت بالایی قرار دارد؛ چرا که کودکان بسیاری از آداب و رسوم را که در رسانه‌ها می‌بینند، تقلید می‌کنند و حتی طرز فکر و اعتقادات آن‌ها می‌تواند تحت تأثیر رسانه‌ها شکل پیدا کند. به علاوه تجاربی که انسان در سنین خردسالی از محیط اطراف خود کسب می‌کند، نقش سازنده‌ای در پی‌ریزی جهان‌بینی او دارد. (انصاری و دیگران، ۱۳۹۹: ۵ و ۴)

کودک و نوجوان و رسانه به دلایل فراوان، ارتباطی دوسویه، مستمر و مؤثر دارند؛ به این معنی که هم کودکان از جدی‌ترین علاقه‌مندان و متقاضیان رسانه‌های نوین، خصوصاً تلویزیون هستند و هم رسانه‌ها تمایل شدید به سرمایه‌گذاری برای تولید برنامه‌های کودک و نوجوان و جذب نسل‌های جدید دارند. رسانه‌ها به دنبال یافتن مخاطب در سنین پایین‌تر هستند؛ زیرا کودکان و نوجوانان فرصت و علاقه بیشتری برای استفاده از تولیدات رسانه‌ای در اختیار دارند و نیز میزان تأثیرپذیری آنان از رسانه‌ها به مراتب شدیدتر و ماندگارتر است. (هاشمی، ۱۳۹۳: ۸)

یکی از ویژگی‌های مهم کودکان شناخت محدود آنها از تمام جنبه‌های جهان مادی و اجتماعی که در آن زندگی می‌کنند است همه ما شناخت درباره جهان را در طول زندگی به دست می‌آوریم؛ اما مهم‌ترین بخش فراگیری معمولاً در دوران کودکی صورت می‌گیرد. شوق و اشتیاق کودکان به فراگیری و شناخت نسبی آنان از محیط پیرامون را می‌توان به‌عنوان دیگر ویژگی آنان برای آموزش سواد رسانه‌ای دانست. (دهقان شاد و محمودی کوکنده، ۱۳۹۱: ۷۳)

پرورش مهارت‌های کودکان از طریق مدارس صورت می‌گیرد و بر اساس رویکرد مهارت محوری نیاز است آموزش و پرورش کشور ما نسبت به توسعه ی سواد رسانه ای که بر اساس آن چه گفته شد از مهارت های ضروری برای کودکان در عصر ارتباطات است، اقدامی مؤثر بردارد. یکی از دلایل اصلی عدم آشنایی دانش‌آموزان با مقوله سواد رسانه ای، نبود آموزش در مدارس است. آموزش سواد رسانه ای به دانش‌آموزان سبب خواهد شد تا آن‌ها بتوانند بهتر و هدفمندتر از رسانه‌ها استفاده کنند و به مخاطبانی فعال در مصرف رسانه‌ها تبدیل شوند. لذا باید آموزش سواد رسانه ای به صورت رسمی در مقاطع ابتدایی به صورت تعریف واحد درسی یا تلفیق آن در واحدهای درسی دیگر وارد نظام آموزشی کشور شود. (سالاریان و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۲۹-۲۱۱)

آموزش سواد رسانه‌ای و پیشرفت تحصیلی

عصر حاضر، عصر اطلاعات است. اطلاعاتی که در زمانی بسیار کوتاه دوبرابر و حتی چندبرابر می‌شود و در یک لحظه در تمامی نقاط جهان منتشر می‌گردد. با تأثیرپذیری زندگی بشر از این پدیده می‌توان گفت که جهان وارد جامعه اطلاعاتی شده است، بسیاری از محققان جامعه اطلاعاتی را جامعه چندساختی و چندوجهی می‌دانند که تمام لایه‌بندی‌ها و سطوح آن نیازمند اطلاعات است. در چنین جامعه‌ای دسترسی و یا عدم دسترسی به اطلاعات نقش اساسی و تعیین‌کننده‌ای را در تمام عرصه‌ها ایفا می‌کند. امروزه، دیگر نمی‌توان با طرز تلقی گذشته و سوگیری‌های کهنه به استاد و دانشجو نگریست. در حال حاضر، جامعه امروزی به افراد تحصیل‌کرده که از قدرت تصمیم‌گیری برخوردار بوده و بتوانند در دنیایی که روزبه‌روز در حال تغییر است، بر اساس توانایی خود در اندیشیدن، عمل و برقراری ارتباط با دیگران به اجرای تصمیمات بپردازند، نیاز دارد. بایستی تمامی افراد، مؤسسات و نظام‌های آموزشی خود را برای تغییرات مختلفی که یادگیری را امری ضروری می‌سازد، آماده سازند. اگر نظام آموزشی ما خواهان مشارکت در جامعه‌ای باشد که بر اساس دانش و فناوری حرکت می‌کند، باید خود را برای این تحول عظیم و حیاتی آماده نماید و مزایای استفاده از این فناوری باتوجه به اهداف نظام آموزشی را به عرصه ظهور برساند. (عجم و دیگران، ۱۳۹۹: ۶۱) نقش معلم در این عرصه شاید این است که تلاش کند تا با استفاده از رسانه آموزش بهتری داشته و باعث ارتقای سطح یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان شود. تکنولوژی‌های ارتباطاتی و حضور رسانه‌های متعدد لزوم آشنایی با مفاهیم سواد رسانه‌ای برای استفاده صحیح از رسانه‌ها، تحلیل و کنترل اطلاعات در برابر رسانه‌هایی که به دنبال رقابت و تحت‌تأثیر قراردادن مخاطبان بر اساس تولیدات رسانه‌ای هستند امر مهمی به حساب می‌آید؛ لذا در حوزه مطالعات فرهنگی و رسانه نیز این مهارت برای یک شهروند تحصیل‌کرده امری مهم تلقی می‌شود. این مهم زمانی میسر خواهد شد که دانش‌آموزان بتوانند با استفاده از سواد رسانه‌ای اثرات تولیدات رسانه‌ای، نحوه نفوذ پیام‌ها را شناسایی، تعدیل و پردازش کنند که در نهایت منجر به درک لایه‌های درونی مفاهیم حاصل از این پیام‌ها می‌شود. این مهارت به صورت خودبه‌خود به دست نمی‌آید، از طریق شیوه‌های مختلف و دستیابی به شاخص‌های خلاقیت و مهارت‌های فراشناختی، مخاطبان بتوانند خروجی این پیام‌ها را کنترل کنند. (حسنان، ۱۳۹۶)

تردیدی نیست که مهم‌ترین نشانگر بازده آموزش علم و برجسته‌ترین نشانگر کاری که یک نظام آموزشی باید انجام دهد پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان است. از این رو موفقیت هر نظام آموزشی بستگی به این دارد که آن نظام تا چه حد و به چه میزانی توانسته است به عملکرد مورد انتظار پیشرفت تحصیلی دست یابد. (Marion\Sergey, Malykh2017)

تغییرات کمی و کیفی در معلومات و مهارت‌های دانش‌آموزان به واسطه برخورداری از آموزش و پرورش رسمی اطلاق می‌شود که با معدل درسی سالانه آنها سنجیده می‌شود. یادگیری و آموزش دارای بافتی اجتماعی است و در کلاس درس رخ می‌دهد. زمانی می‌توان از نظریه اجتماعی در پیشرفت تحصیلی در کلاس بهره جست که درک بهتری از چگونگی نقش مشوق‌های اجتماعی در پیشرفت تحصیلی داشته باشیم. (استوبر و یانگ، ۲۰۱۰) سواد رسانه‌ای معلمی مهارت‌هایی است که از آن به دانش محتوایی روش‌های معلمی، دانش و مهارت‌های روش تدریس حرفه‌ای، منش‌ها و توانایی انجام فعالیت‌های حرفه‌ای که باهدف ایجاد تحول در فرایند یاددهی - یادگیری دانش‌آموزان از طریق ایجاد آمادگی در معلمان طراحی و در کلاس درس اجرا می‌شود، یاد می‌شود. هنگامی که معلمان در این مهارت‌ها تخصص و توانایی کافی و لازم را داشته باشند، می‌توانند از دانش، مهارت‌ها و تخصص خود در فرایند آموزش استفاده کرده و بدین ترتیب زمینه مساعدی را برای پیشرفت تحصیلی بیشتر دانش‌آموزان فراهم سازند. (سریه باقری، ۱۴۰۱: ۵۲)

آموزش سواد رسانه‌ای و خلاقیت دانش‌آموزان

نصیری (۲۰۱۱) در رساله دکتری خود با عنوان نقش سواد رسانه‌ای در نظام آموزش و پرورش به این نتیجه رسید که یکی از راه‌های کاهش اثرات مخرب رسانه‌ها آموزش سواد رسانه‌ای و تقویت آن است که کشورهایی همچون کانادا و ژاپن سال‌ها در این زمینه پژوهش و برنامه‌ریزی کرده‌اند.

رادمنش، جمشیدیان و رجایی‌پور (۲۰۱۶) در پژوهشی تحت عنوان بررسی رابطه بین سواد اطلاعاتی و میزان خلاقیت دبیران آموزش و پرورش دبیران دبیرستان‌های دولتی و غیرانتفاعی با روش تحقیق توصیفی-همبستگی انجام دادند. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین سواد اطلاعاتی با میزان خلاقیت دبیران رابطه‌ی معنادار وجود دارد. همچنین بین مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی نیز با میزان خلاقیت رابطه‌ی معنادار وجود دارد.

نجیبی فر (۱۴۰۱) در پژوهشی تحت عنوان واکاوی ارتباط بین سواد رسانه‌ای معلمان و خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی ناحیه ۱ آموزش و پرورش بندرعباس بر اساس نتایج آماری حاصل از پرسشنامه نشان داد که بین این دو رابطه معناداری می‌باشد و همچنین بیان کرد سواد رسانه‌ای معلمان بر خلاقیت دانش‌آموزان تاثیر مثبت و معناداری وجود دارد. هرگونه تلاش برای بهبود سواد رسانه‌ای معلمان می‌تواند نظام آموزشی کشور را در تولید محتوای آموزشی خلاقانه و تربیت دانش‌آموزان کمک کند و نهایت آنکه نظام آموزشی می‌تواند از نتایج تاثیر مثبت سواد رسانه‌ای در خلاقیت معلمان بهره‌مند شود.

خلاقیت و نوآوری یکی از عالی‌ترین و پیچیده‌ترین فعالیت‌های ذهنی آدمی است که تعلیم و تربیت باید به آن توجه نماید. از آنجایی که آموزش و پرورش وظیفه تعلیم و تربیت فرزندان و آینده‌سازان جامعه را بر عهده دارد باید از یک سو، وظیفه فراهم آوردن زمینه رشد و پرورش خلاقیت و نوآوری و استفاده صحیح و جهت‌دار از استعدادها و توانایی‌های افراد را بر عهده گیرد و از سوی دیگر برای پویایی خود نیازمند پرورش و بهره‌مندی از خلاقیت و نوآوری در سطح سازمانی است.

صاحب‌نظران تعلیم و تربیت، پژوهشگران و دست‌اندرکاران آموزش سواد رسانه‌ای، دوره نوجوانی و کودکی را زمانی مناسب برای پرورش خلاقیت می‌دانند. از این رو آموزش سواد رسانه‌ای برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی ضرورتی دوچندان می‌یابد. (خزاعی و دیگران، ۲۰۱۴)

یافته‌های پژوهشی نشان دادند که آموزش سواد رسانه‌ای به افزایش خلاقیت، تفکر خلاق و آگاهی می‌انجامد. یافته‌های برخی از پژوهش‌ها رابطه میان سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی با خلاقیت را تأیید می‌کند (سینگ، ۲۰۱۹). برای مثال بادل (۲۰۱۸)، شین و همکاران (۲۰۱۹) و گابور (۲۰۱۷) اظهار می‌دارند که آموزش سواد رسانه‌ای مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات باعث افزایش میزان آگاهی دانش‌آموزان و بروز خلاقیت‌های آنها می‌شود. همچنین دورون (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «بررسی خلاقیت در کودکان دبستانی از طریق اجرای برنامه‌های آموزشی کوتاه‌مدت مبتنی بر رسانه‌های تصویری» اظهار داشت که اکنون خلاقیت به‌عنوان یک توانایی قابل توسعه و بهبود شناخته شده است. تحقیقات پایه در مطالعات خلاق نشان داده است که توانایی‌های تفکر توانایی تفکر خلاق را می‌توان از طریق مداخله و آموزش افزایش داد. (دورون، ۲۰۱۶)

این طرح مداخله‌ای شامل مجموعه‌ای از تکالیف الهام گرفته از مفاهیم نظری و عملی از جمله استفاده از رسانه در آموزش بود. آنها اجازه دادند تا خلاقیت آموزش داده شود تا زندگی روزمره کودکان را با استفاده از عناصر برنامه در اوقات فراغت آنها در حین تماشای تلویزیون یا سایر رسانه‌ها پخش کند تا از آنها لذت ببرند. هدف این پژوهش بررسی اثربخشی برنامه در افزایش مهارت‌های تفکر واگرا بر اساس آزمون تاکتیکی خلاقیت بود نتایج نشان داد که کودکانی که در فعالیت‌های برنامه شرکت

کردند در آزمون‌های خلاقیت در پایان برنامه به طور معنی‌داری بالاتر بودند و نشان داد که تفکر خلاق و توانایی‌های تفکر واگرا به‌ویژه از طریق نوع مداخله پیشنهادی در این پژوهش قابل‌افزایش است. (اودو و همکاران، ۲۰۱۸)

خلاقیت، کیفیت انتزاعی است که اشاره به تفکر بالا، درک عمق، دانش کنترل تعامل و خود تنظیمی دارد. (نوروزی و همکاران، ۲۰۱۴) در واقع تغییر جهت نظام آموزشی از ارائه برنامه‌های صرفاً آموزشی به‌سوی برنامه‌های تربیت تفکر خلاق برای تغییر محتوا و روش‌های آموزش همراه بوده است. حتی برخی کار اصلی تعلیم و تربیت را پرورش خلاقیت می‌دانند. (فیشر، ۲۰۱۵)

در صورتی که معلمان از سواد رسانه‌ای مناسبی برخوردار باشند می‌توانند در نحوه برخورد و تدریس خود مواردی چون تفکر و نگاه نقادانه به رسانه‌ها، جامعه‌پذیری مناسب، نحوه مواجهه صحیح با رسانه‌ها را به دانش‌آموزان یاد بدهد و این باعث شود که سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان هم در سطح بالاتری قرار گیرد. از طرفی درجه نفوذ رسانه در جوامع و تأثیرات آن به حدی است که آموزش رسانه، به ضرورتی اجتناب‌ناپذیر تبدیل شده است باید تأکید کرد که کودکان و نوجوانان که رسانه در جامعه‌پذیر کردن آنها نقش بسزایی دارد، از نظر نحوه استفاده از رسانه و تأثیرپذیری از آن با والدین خود تفاوت کامل دارند. آنها بین «جهان» و «جهان رسانه‌ای» فرق نمی‌گذارند و در به‌کارگیری رسانه بسیار راحت‌تر از والدین خود عمل می‌کنند. (نجیبی فر، ۱۴۰۱)

سواد رسانه‌ای و حفظ و تقویت فرهنگ ایرانی - اسلامی

از لحاظ نظری، افرادی که دارای سواد رسانه‌ای بیشتری هستند در برابر اطلاعات رسانه‌ای آسیب‌پذیری کمتری دارند. (بصیریان جهرمی، ۱۳۸۵: ۴۶) سواد رسانه‌ای مهارتی لازم است که باید در کنار استفاده از رسانه‌ها به خصوص اینترنت به عنوان یک رسانه تعاملی به آن مجهز شد. استفاده از رسانه‌ها بدون داشتن این مهارت می‌تواند با اثرات نامطلوبی همراه باشد به ویژه به خاطر فاصله اطلاعاتی و مهارتی که میان دانش‌آموزان با والدین ایجاد شده و همچنین تنوع و تخصصی شدن رسانه‌های جدید، لزوم ارتقای مهارت‌های سواد رسانه‌ای دوجندان می‌شود. رشد سواد رسانه‌ای به عنوان یک راهکار فرهنگی و مورد قبول صاحب نظران می‌تواند وحدت نظر خوبی را در میان مسئولان، نخبگان و آحاد جامعه به وجود آورد و در آینده با رشد سواد رسانه‌ای شاهد روحیه منتقدانه در جوانان می‌شود تا هر محتوایی به راحتی بر روی اعتقادات و داشته‌هایشان تأثیر نگذارد. تاکنون اقدام موثری در خصوص آموزش سواد رسانه‌ای انجام نشده است در حالی که با عملیاتی کردن این دانش نه تنها فرهنگ ایرانی - اسلامی تقویت می‌شود بلکه از کمرنگ شدن یا جایگزین شدن رسانه به جای خانواده نیز جلوگیری می‌شود. بر طبق نتایج این تحقیق، سواد رسانه‌ای در میزان حفظ و ارتقای هویت دینی نقش دارد و افرادی که سواد رسانه‌ای بالاتری دارند، از ثبات بیشتری برخوردارند. اما در رابطه با شاخص‌های سواد رسانه‌ای، میان میزان مهارت فرد در گزینش آگاهانه پیام و حفظ و ارتقای هویت دینی نیز رابطه وجود دارد و افرادی که مهارت بیشتری در گزینش آگاهانه پیام دارند، ثبات بیشتری در هویت آنها مشاهده می‌شود. (حسینی، ۱۳۹۲: ۱۰۱ و ۱۰۲)

روش

پژوهش حاضر از نوع مروری کتابخانه‌ای است و روش جمع‌آوری اطلاعات آن از طریق مراجعه به مقالات معتبر و جستجوی اینترنتی در پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر از جمله گوگل اسکولار، نورمگز، Sid و... صورت گرفته است. برای جمع‌آوری اطلاعات، از کلیدواژه‌های آموزش سواد رسانه‌ای، آموزش سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی، سواد رسانه‌ای و خلاقیت، سواد رسانه‌ای و پیشرفت تحصیلی و... در مطالعات کتابخانه‌ای و مقالات علمی استفاده شده است. بازه زمانی مطالعه مروری برای کلیدواژه‌های

یادشده از سال ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۲ بوده است. با مطالعه منابع مورد استناد در مقالات و استفاده از ابزارهای جستجو، تلاش شده است تا به روزترین و مرتبطترین منابع برای این مطالعه مروری جمع آوری شود. در این پژوهش، پس از بررسی مجموعه مقالات و مبانی نظری موجود، اهمیت و ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی و ابعاد و مسائل مربوط به آن مورد بحث قرار گرفته و اطلاعات مفیدی در این زمینه ارائه شده است.

نتیجه‌گیری

در آموزش سواد رسانه و آشنا کردن کودکان با قواعد استفاده صحیح از رسانه، لازم است که از پایه‌های پایین و دوران ابتدایی شروع کنیم؛ زیرا ذهن کودکان در این سنین در شرایطی است که پذیرای این سری قواعد می‌باشد. آموزش سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی امری ضروری است. این مهارت دانش‌آموزان را در دستیابی به تفکر منطقی، تحلیلی و انتقادی یاری می‌رساند. باعث می‌شود تا با خطرات و تأثیرات منفی و نامطلوب رسانه‌ها به خوبی برخورد کنند و رویکردی صحیح و مسئولانه در استفاده از رسانه‌ها داشته باشند. در کشورهای مختلف برای توانمندسازی دانش‌آموزان در زمینه آموزش سواد رسانه‌ای تلاش‌هایی صورت گرفته و در برخی حتی سواد رسانه‌ای در قالب کتاب‌درسی تدریس می‌شود. در کشور ما نیز با تألیف کتاب تفکر و سواد رسانه‌ای در پایه دهم اقداماتی در این راستا صورت گرفته اما اهمیت آموزش این مهارت به همه‌دانش‌آموزان در سنین مختلف، ورود آن را به صورت رسمی در برنامه درسی، چه به صورت واحد درسی مجزا و چه تلفیق آن در واحدهای درسی دیگر را، به امری ضروری و مهم تبدیل کرده است. از طرف دیگر در امر آموزش سواد رسانه‌ای به دانش‌آموزان، این یک موضوع حیاتی است که معلمان ایشان نسب به رسانه وقوف و آشنایی کامل داشته باشند؛ لذا بهتر است که معلمان در ابتدا از آموزش سواد رسانه‌ای بهره‌مند شوند. آموزش سواد رسانه‌ای به معلمان موضوع مهمی در قرن بیست و یکم می‌باشد، زیرا رسانه‌ها و فناوری شیوه زندگی و یادگیری دانش‌آموزان را شکل می‌دهند و تغییر می‌دهند و از آنجایی که موفقیت و پیشرفت تحصیلی هر جامعه نشان‌دهنده موقعیت نظام آموزشی آن جامعه است می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان موقعیت حرفه‌ای معلمان است. به میزانی که معلمان از پیام‌های پنهان رسانه‌ها آگاه باشند، و درک آنها از رسانه‌ها نقادانه باشد، و در مراجعه به رسانه‌ها مبادرت به گزینش آگاهانه کنند، می‌توان انتظار داشت که خلاقیت رفتاری، ادراکی و شناختی آنها ارتقا یابد. حصول مطلوب خلاقیت می‌تواند به گونه‌ای مؤثر صلاحیت و توانمندی‌های تفکر خلاق و نگرش نوآورانه معلمان را بهبود دهد. افزایش سواد رسانه‌ای معلمان می‌تواند منجر به تربیت دانش‌آموزانی خلاق و آگاه شود. از آنجایی که جای خالی این موضوع به عنوان یک واحد درسی در آموزش‌های ضمن خدمت معلمان و واحدهای دانشگاهی تربیت معلم دیده می‌شود، لذا پیشنهاد می‌شود که آموزش و پرورش و مراکز آموزش دانشگاهی بیشتر به این موضوع توجه کرده و در برنامه‌های خود بگنجانند. همچنین به محققان آتی پیشنهاد می‌شود مطالعه تطبیقی نظام آموزشی با نظام‌های آموزشی موفق از نظر رشد خلاقیت دانش‌آموزان و سواد رسانه‌ای معلمان انجام دهند. در پایان لازم به ذکر است که آموزش سواد رسانه‌ای به کودکان از منظر هویتی بسیار با اهمیت است و در رشد هویت ملی و دینی ایشان تأثیر بسزایی دارد. از آنجاکه کودکان جز اصلی‌ترین مخاطبان رسانه به شمار می‌روند و گزینش صحیح اطلاعات در این سنین برای آنها امری ضروری می‌باشد، لازم است در آموزش سواد رسانه‌ای به آنها و جهت‌دهی مناسب برای رشد فرهنگ اسلامی و هویت ملی ایشان مبادرت ورزید. کوتاهی در آموزش سواد رسانه‌ای برای کودکان، نه تنها به کاهش آگاهی آنها نسبت به اشکال مختلف پیام‌های رسانه‌ای و رسیدن به مرحله خلاقیت و پویایی، منجر می‌شود؛ بلکه سبب عدم تحقق صحیح هویت در دوران کودکی نیز خواهد شد.

منابع

- اجاق، سیده زهرا، (۱۳۹۶)، آموزش سواد رسانه‌ای به کودکان، معرفی شاخص‌های محتوای آموزشی سواد رسانه‌ای در دبستان، صفحات: ۹، ۲۲۲، ۲۳۵
- اسلامی، ادریس، آقائی، کمال، عبدالحی و بکتاش، رقیه (۱۳۹۷)، تفکر کودک، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، فصل نامه علمی - پژوهشی، سال نهم، شماره دوم
- انصاری، سعید، سراجی، فرهاد و یوسف‌زاده، محمدرضا (۱۳۹۹)، تبیین الگوی آموزش سواد رسانه‌ای برای دانش‌آموزان دوره دوم ابتدایی بر اساس اصول فیک، دو فصل نامه علمی تفکر و کودک، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال یازدهم، شماره ۱ اول، صفحات: ۴ و ۵
- انصاری، سعید، سراجی، فرهاد و یوسف‌زاده، محمدرضا (۱۴۰۰)، چیستی، چرایی و چگونگی آموزش سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی، فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال یازدهم، شماره چهارم، صفحه: ۱۲۸
- باقری، سریه (۱۴۰۱)، بررسی تأثیر سواد رسانه‌ای معلمان بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در مدارس ابتدایی شهرستان بناب، مجله علمی تخصصی روان‌شناسی و علوم تربیتی در هزاره سوم، صفحه: ۵۲
- بصیریان جهرمی، حسین و بصیریان جهرمی، رضا (۱۳۸۸)، درآمدی به سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی، فصلنامه رسانه، شماره ۷۷، صفحه: ۳۱
- پوشنه، کامبیز، عزیزی، مریم، گرانمایه پور، علی، فتحی و اجارگاه، کورش (۱۴۰۱)، طراحی الگوی برنامه درسی سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی نظام آموزش و پرورش، دوره ۱۵، شماره ۱، صفحه: ۳۵
- حسینی، سید بشیر (۱۳۹۲)، سواد رسانه‌ای راهبرد استحکام هویت فردی و ملی، فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۲، صفحات: ۱۱۸ و ۱۱۹
- خزایی، کامیان، و جلیلیان، نوشین (۱۳۹۳)، تأثیر بازی‌های آموزشی رایانه‌ای بر پیشرفت تحصیلی و خلاقیت دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۵ (پیاپی ۱۸)، صفحات: ۲۳-۳۹
- دهقان شاد، حوریه و محمودی کوکنده، سید محمد (۱۳۹۱)، بررسی ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای کودکان و نوجوانان از نگاه متخصصان آموزش و پرورش شهر تهران، مطالعات رسانه‌ای، سال هفتم، شماره شانزدهم، صفحات: ۷۰، ۷۱، ۷۳
- رادمنش، ندا، جمشیدیان، عبدالرسول، رجایی پور، سعید (۱۳۹۵)، بررسی رابطه بین سواد اطلاعاتی و میزان خلاقیت دبیران آموزش و پرورش دبیران دبیرستان‌های دولتی و غیرانتفاعی شهرستان خمینی شهر در سال تحصیلی ۹۰-۹۱، نشریه دانش شناسی، (پیاپی ۳۲)، صفحات: ۷-۱۸
- ربیعی، علی (۱۳۸۷)، رسانه‌های نوین و بحران هویت، مطالعات ملی، دوره ۹، شماره ۴، صفحه: ۱۴۹
- زارعی زوارکی، اسماعیل، علی‌آبادی، خدیجه، نیازی، لیلا (۱۳۹۶)، تأثیر سواد رسانه‌ای مبتنی بر فناوری بر میزان آگاهی دانش‌آموزان، صفحات: ۹۵، ۱۲۴، ۱۲۵
- سالاریان، عنایت، صالحی امیری، سیدرضا، سلطانی‌فر، محمد، قیومی، عباسعلی و ابطحی، عطاءالله (۱۳۹۸)، بررسی چگونگی آموزش سواد رسانه‌ای برای دانش‌آموزان اول ابتدایی، فصل نامه مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی، دوره ۵، هشتم، شماره ۳، صفحات: ۲۲۹-۲۱۱

-سلیمانی، صفورا، ملک‌زاده، آمنه، ملک‌زاده، سمانه (۱۴۰۲)، آموزش سواد رسانه‌ای در دوره ابتدایی، فصلنامه علمی تخصصی سلامت روان در مدرسه، دوره ۱، شماره ۲، صفحات: ۴۴ و ۴۵

-عجم، علی‌اکبر و یعقوبی، عذرا (۱۳۹۹)، بررسی تأثیر میزان سواد رسانه‌ای معلمان با گرایش به تفکر انتقادی آنان، فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم فناوری، صفحه: ۶۱

--عقیلی، سید وحید، نصیری، بهاره (۱۳۹۰)، بررسی آموزش سواد رسانه‌ای در کشورهای کانادا و ژاپن، صفحه: ۲
-میزبانی، فریده (۱۳۹۹)، جایگاه سواد رسانه در نظام آموزش و پرورش، فصلنامه علوم خبری، سال نهم، شماره ۳۶، صفحات: ۱۷۳-۱۷۶

-نجفی سولاری، حسن و حسینی، الهه (۱۳۹۶)، نقش سواد رسانه‌ای در حفظ و ارتقای هویت دینی جوانان، صفحه: ۱۶
-نجیبی، فر، معصومه (۱۴۰۱)، واکاوی ارتباط بین سواد رسانه‌ای معلمان و خلاقیت دانش‌آموزان دوره ابتدایی ناحیه یک آموزش و پرورش بندرعباس، نهمین کنفرانس بین‌المللی دانش و فناوری علوم تربیتی مطالعات اجتماعی و روانشناسی ایران، تهران

-نصیری، بهاره، بخشی، بهاره و هاشمی، سید محمود (۱۳۹۱)، اهمیت آموزش سواد رسانه‌ای در قرن بیست و یکم، مطالعات رسانه‌ای، سال هفتم، شماره هجدهم، صفحات: ۱۵۱ و ۱۵۰

-نوروزی، داریوش، ضامنی، فرشیده، شرف‌زاده، سهیلا (۱۳۹۳)، تأثیر به‌کارگیری نرم‌افزار آموزشی بر یادگیری فعال دانش‌آموزان در درس ریاضی (با رویکرد ساختن گرایی)، فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، (پیاپی ۱۵)، صفحات: ۵-۲۳

-هاشمی، شهناز (۱۳۹۳)، بررسی نقش رسانه در نظام تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش: تأکید بر ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای، رسانه، سال بیست و پنجم، شماره ۴، صفحه: ۸

-هاشمی، شهناز و رضایی، زهرا (۱۳۸۷)، گذری بر سواد رسانه‌ای، پژوهشگاه گروه پژوهش‌های رسانه‌ای مرکز تحقیقات استراتژیک، شماره ۷۷، صفحات: ۳۱-۴۶

-هاشمی، محمد (۱۳۹۷)، سواد رسانه‌ای در مدرسه، رشد تکنولوژی آموزشی، دوره سی و چهارم، شماره ۱، صفحه: ۹

-Badel, J (2018). Toward critical media literacy: Core, Concepts, Debates, Organizations, and policy, *Discourse Studies in the Cultural Politics of Education*, 26(3), 369-386

-Gabora, L., & Tseng, S (2017). The social benefits of balancing creativity and imitation: Evidence from an agent-based model. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 11(4), 403-412

-Odo, w. Piette, J., & Giroux, L (2018). The theoretical foundations of media education programs. In R. Kubey (Ed.) , *Media literacy in the information age: Current Perspectives* (pp. 89-134). New Brunswick, NJ: Transaction

-Shin, W. Chang, T. Share, J (2019). Critical media literacy is elementary: A case study of teachers' ideas and experiences with media education and young children, Unpublished doctoral thesis, University of California, Los Angeles

-Sing, W.J (2019). Media literacy, media education and the academy. Journal of Communication, 48(1). 5-13